Ajalugu

See artikkel räägib üldmõistest; Herodotose teose kohta vaata artiklit Historia

See artikkel vajab toimetamist. *(September 2016)*
Palun aita artiklit toimetada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Ajalugu&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

Selles artiklis on vaidlustatud väiteid. Artikli sisu võib olla väär.
Lisateavet vaidlustamise põhjuse kohta saad artikli arutelust.

Artiklis ei ole piisavalt viiteid.
Palun aita väiteid kontrollida ja viiteid lisada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Ajalugu&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

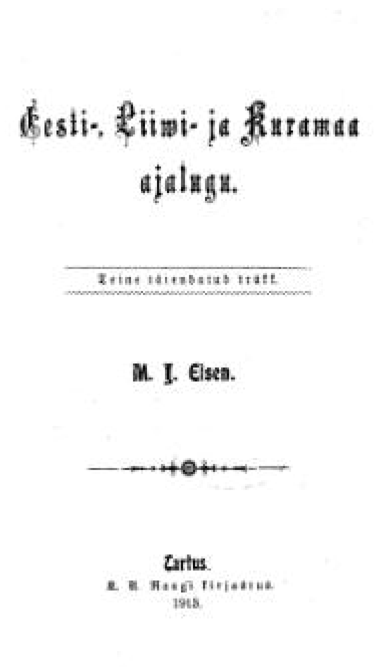
Mõistega "ajalugu" tähistatakse nii minevikus toimunud sündmusi kui nende kirjeldust. Kitsamalt mõistetakse ajaloo all ajalooteadust.[1]

Ajalooteadus kuulub humanitaarteaduste valdkonda, ent sellel on kokkupuutepunkte ka sotsiaalteadustega. Ajaloo uurimisega tegelevat teadlast nimetatakse ajaloolaseks.

Ajalugu on ka ajalooteaduse õpetamisele suunatud eriala. Eestis õpetatakse ajalugu Tartu ja Tallinna ülikoolis.

Sisukord

Etümoloogia

Eesti-, Liiwi- ja Kuramaa ajalugu.

Teine täiendatud trükk.

M. J. Eisen.

Tartus.

1913.

Mattias Johann Eiseni 1877. aastal ilmunud "Eesti-, Liiwi- ja Kuramaa ajalugu" oli esimene märkimisväärsem trükis ilmunud tekst, kus ajaloo mõistet kasutati. Pildil on teose teise, 1913. aasta trüki tiitelleht

Paljudes Euroopa keeltes kasutatakse ajaloo tähistamiseks kreekakeelsest sõnast *historia* mugandatud laensõna. Suurematest keeltest on erandiks saksa keel, milles kasutatakse ajaloo tähistamiseks sõna *Geschichte*, mis tähendab ühtlasi ka lugu.

Ka eestikeelse termini "ajalugu" puhul on keskmes loo jutustamine. Sõna ise on 19. sajandil kasutusele võetud neologism. Ants Viirese hinnangul kasutas mõistet esimest korda Jaan Jung 1874. aastal ja käibele aitas selle viia Mattias Johann Eisen.[2]

Ajaloo periodiseerimine

Minevikku on perioodideks jagatud erineval moel. Tavapärase jaotuse järgi jaguneb minevik eelajalooliseks ja ajalooliseks ajaks. Esimest iseloomustab esmajoones kirjalike allikate puudumine, mistõttu tegeleb selle perioodi uurimisega arheoloogia. Eelajaloolist aega periodiseeritakse omakorda vastavalt arheoloogiliste leidude iseloomule kiviajaks (paleoliitikum, mesoliitikum, neoliitikum), pronksiajaks ja rauaajaks. Ajalooline aeg jaguneb vastavalt Euroopa-kesksele periodiseeringule vanaajaks (hõlmab antiikaega), keskajaks, uusajaks ja uusimaks ajaks ehk lähiajalooks. Mõne periodiseeringu järgi paigutub keskaja ja uusaja vahele varauusaeg.

Eesti ajaloo periodiseerimine

Pikemalt artiklis Eesti ajaloo periodiseerimine

Historiograafia

Pikemalt artiklis Historiograafia

Sõna "historiograafia" tuleneb kreeka sõnadest *ιστορία* (*historía*; 'ajalugu', 'mineviku uurimine') ja *γράφο* (*graphō*; 'kirjutan'), tähendades kõige lihtsamas mõttes ajaloo kirjutamist. Varem ongi ajaloolasi nimetatud historiograafideks. Sellel on aga ka väga palju muid definitsioone, millest olulisemad on:

- Kogu ajalookirjandus üldse või mingi osa sellest (Eesti, Euroopa jne).
- Analüüsiv ja kriitiline (teaduslik) ülevaade ajalookirjandusest mingi valdkonna, maa või perioodi kohta; see tähendus on ka levinuim.
- Ajalooteadmiste, -mõtte, -teaduse (ehk -kirjutuse) ajalugu tervikuna või mõnel üksikul maal (näiteks Eesti ajaloo historiograafia). Ajalooteadus tänases mõttes hakkas välja kujunema Vana-Kreekas 6.–5. sajandil eKr.
- Ajalooteaduse haru, mis uurib ajalookirjutust ennast.

Ajalooteadus

Uurimisvaldkondade liigitus

Ajalooteadus on üks kõige laiahaardelisemaid teadusi. See on tingitud sellest, et igal ühiskonnaelu valdkonnal on ajalugu, mida saab ajalooteaduse meetoditega uurida. Seetõttu räägitakse kitsamatest uurimisvaldkondadest. Ühe temaatilise liigituse järgi on võimalik ajalugu jaotada poliitiliseks, sotsiaal-, majandus-, kultuuri-, sõja-, kunsti-, teaduse jne ajalooks. Ajaloo liigitamisel võib lähtuda ka kõikvõimalikest erinevatest kriteeriumitest nagu ajalooperiood, geograafia, rahvastik, keel ja kultuur, religioon, rass, sugu ja perekond, erinevad inimrühmad, inimtegevuse erinevad tahud, isikud jne.[3]

Allikad

Ajalookirjutuse aluseks on allikad, milleks võib laias laastus olla "kõik inimese loodu". Allikaid liigitatakse primaarseteks ja sekundaarseteks.

Allikaid võib nende olemusest lähtuvalt jagada ka esemelisteks, kirjalikeks ja suulisteks. Infoühiskonnas on lisaks neile levinud ka audiovisuaalsed ja digitaalsed allikad.[4]

Kirjalikud allikad võivad olla erinevad dokumendid, kirjad, käsikirjad, päevikud, autobiograafiad või mälestused, trükitud tekstid jne. Neid säilitatakse näiteks arhiivides, raamatukogudes ja muuseumites, ent sageli on allikad ka erakogudes ning selliste allikate kasutamine ajaloolase uurimistööks on raskendatud.

Eesti ajaloo allikaid: 1612. aastast pärinev vakuraamat Hiiumaalt

Meetod

Pikemalt artiklis Allikakriitika

Ajalooteaduse peamiseks ja esmaseks meetodiks peetakse allikakriitikat. Sõltuvalt teema spetsiifikast võivad ajaloolased rakendada ka teiste teadusvaldkondade meetodeid sageli neid kombineerides.

Gilbert J. Garraghan on välja toonud kuus allikakriitika komponenti või küsimust, millele allikatega tegeledes tuleks tähelepanu pöörata: millal ja kus allikas loodi, kes on selle autor, millise info põhjal see loodi, milline oli selle algupärane vorm ning milline on allika usaldusväärsus.[5]

Abiteadused

Ajalooteadus tugineb mitmetele teistele teadusharudele, millel on samas spetsiifilised meetodid ja uurimisvaldkonnad. Toomas Karjahärmi järgi on ajaloo abiteadused järgnevad: arhiivindus, allikaõpetus, arheograafia, diplomaatika, kronoloogia, genealoogia, heraldika, numismaatika, faleristika, bonistika, sfragistika, paleograafia, metroloogia.[6] Lisaks võidakse ajaloo abiteaduste hulka kuuluvaks lugeda veel teisigi teadusharusid, mille metoodika ja tulemused ajaloolase tööle kasuks võivad tulla.

Ajalooteadus Eestis

Eestis on kaks olulisemat ajaloo uurimisega tegelevat institutsiooni Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut ja Tallinna Ülikooli ajaloo, arheoloogia ja kunstiajaloo keskus. Ühtlasi tegelevad mõlemad ülikoolid uute ajaloolaste koolitamisega. Tartu ülikoolis on ajalugu õpetatud ülikooli loomisest alates.

Tänapäevane ajaloo ja arheoloogia instituut loeb ennast 1919. aastal asutatud rahvusülikooli ajalooõppe põhimõtete ja suundade järgijaks.[7] Tallinna Ülikooli ajaloo, arheoloogia ja kunstiajaloo keskuse eellane oli kuni 2015. aasta struktuurimuutusteni Ajaloo Instituut. See kuulus kuni 2005. aastal toimunud Tallinna ülikooliga ühinemiseni Eesti Teaduste Akadeemia koosseisu. Ajaloo Instituut oli algselt loodud 1947. aastal.[8]

Alates 2015. aasta sügisest tegutseb Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut Tartu Ülikooli vanas keemiahoones

Lisaks ajaloo õpetamisele tegelevad nimetatud institutsioonid ajalooürimusi avaldavate väljaannete publitseerimisega. Tartu ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi juures ilmub neli korda aastas eelretsenseeritav Ajalooline Ajakiri.[9] Tallinna ülikooli ajaloo, arheoloogia ja kunstiajaloo keskus annab koostöös Eesti Teaduste Akadeemiaga välja mitmekeelset ajakirja Acta Historica Tallinnensia.[10]

Tartu ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi juures tegutseb 1999. aastal taasasutatud Akadeemiline Ajalooselts, mis oli algselt loodud 1920. aastal.[11] Akadeemiline Ajalooselts annab koostöös Tallinna ülikooli, aga ka Läti ja Saksamaa teadusasutustega alates 2006. aastast välja aastaraamatuna ilmuvat saksakeelset ajakirja Forschungen zur baltischen Geschichte.[12]

Ajalooürimist toetab oma tegevusega ka Rahvusarhiiv. Ehkki Rahvusarhiivi esmane ülesanne on säilitada ja uurijatele kättesaadavaks teha dokumenteeritud teavet ühiskonna kohta[13], ilmub selle kõrval Rahvusarhiivi egiidi all erinevaid väljaandeid. Neli korda aastas antakse välja ajalookultuuriajakirja Tuna. Lisaks ilmuvad erinevad allikapublikatsioonid (näiteks sari Ad Fontes), monograafiad ja kogumikud ning ebaregulaarse sarjana Eesti Ajalooarhiivi Toimetised.[14]

Ajaloolased

- *Pikemalt artiklis Ajaloolane*
- *Pikemalt artiklis Ajaloolaste loend*
- *Pikemalt artiklis Eesti ajaloolaste loend*

Ajaloolased on teadlased, kes koguvad, süstematiseerivad ja analüüsivad minevikust pärinevaid allikaid ning sünteesivad selle põhjal uusi teadmisi mineviku kohta. Lisaks professionaalsetele ajaloolastele, kes on üldjuhul ülikoolis vastava eriala omandanud, tegelevad ajaloo uurimisega ka amatöörajaloolased. Ajaloolaste hulka loetakse sageli ka arheoloogid.

Vaata ka

- Ajaloofilosoofia
- Arheoloogia
- Arhiivindus
- Eesti ajalugu
- Etnoloogia
- Kodulugu

Viited

1. Karjahärm, lk 17–18.

2. Ants Viires. Noor M. J. Eisen ajaloo populariseerijana. Keel ja Kirjandus 2007/1, lk 490–498, siin lk 493.
3. Karjahärm, lk 245.
4. Karjahärm, lk 58.
5. Garraghan, lk 168.
6. Karjahärm, lk 56-57.
7. Tartu ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi ajalugu (http://www.flaj.ut.ee/et/ajalugu) Tartu ülikooli kodulehel.
8. Tallinna ülikooli kronoloogia (http://www.tlu.ee/et/ylikool/ajalugu/kronoloogia) Tallinna ülikooli kodulehel.
9. Ajalooline Ajakiri (http://www.flaj.ut.ee/et/ajalooline-ajakiri) Tartu ülikooli kodulehel.
10. Acta Historica Tallinnensia (http://www.kirj.ee/historica/)
11. Akadeemiline Ajalooselts (http://ajalooselts.blogspot.com.ee/)
12. Forschungen zur baltischen Geschichte (http://www.flaj.ut.ee/et/forschungen-zur-baltischen-geschichte) Tartu ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi kodulehel.
13. Millega tegeleme? (http://www.arhiiv.ee/et/millega-tegeleme/) Rahvusarhiivi kodulehel.
14. Publikatsioonid ja teatmikud (http://www.arhiiv.ee/et/publikatsioonid/) Rahvusarhiivi kodulehel.

Kirjandus

- Gilbert J. Garraghan. A Guide to Historical Method. New York 1946.
- Hayden White. Metahistory: the Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe. Baltimore, London 1975.
- Marc Bloch. Ajaloo apoloogia ehk ajaloolase amet. Tallinn 1983.
- Richard J. Evans. In Defence of History. London 2000.
- Toomas Karjahärm. Oleviku minevikud: Ajaloolase käsiraamat. Tallinn 2010.
- Anti Selart. Eestlaste oma ajalooteadus (http://kjk.eki.ee/ee/issues/2018/1-2/1011). Keel ja Kirjandus, 61 (1-2), 41−49. 2019.

Välislingid

Vikisõnastiku artikkel: **Ajalugu**

Pildid, videod ja helifailid Commonsis: **Ajalugu (https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:History?uselang=et)**

Tsitaadid Vikitsitaatides: **Ajalugu**

v · r (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Mall:Humanitaarteadused&action=edit) **Põhilised humanitaarteadused**

Ajalugu · Filoloogia · Kirjandusteadus · Kunstiteadus · Muusikateadus · Teatriteadus · Psühholoogia · Semiootika · Teoloogia